

Tahran Deklarasyonu ve Sonrası: Türkiye-Brezilya Küresel Ortaklığının Yükselişi ve Gerileyişi

Tehran Declaration and beyond: The Rise and Decline of Turkish-Brazilian Global Partnership

Segâh TEKİN*

Öz

2000'lerin ilk on yılında, Türk dış politikasında dünyanın çeşitli bölgeleri ile siyasal ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi amacı ile açılım politikaları başlatılmıştır. Bu çerçevede 2006, Latin Amerika ve Karayipler Yılı ilan edilmiştir. Brezilya da benzer şekilde 2003 sonrasında küresel düzeyde ortaklarını çeşitlendirmeye yönelmiştir. Karşılıklı bölgesel açılım politikaları ve hedef bölgelerde güvenilir ortaklar bulma çabasıyla uyumlu olarak, 2006'dan itibaren Türkiye-Brezilya ilişkileri, özel bir ilerleme dönemine girmiştir. Bu dönemde diplomatik, ekonomik, toplumsal ve kültürel ilişkiler gelişmiştir. İki ülkenin bölgesel açılımları büyük ölçüde ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi hedefi eşliğinde yürütülürken, yükselen güçler olarak uluslararası sistemde rol oynama istekleri; iki ülkeyi Tahran Deklarasyonu ve Medeniyetler İttifakı gibi küresel çaptaki girişimlerde birlikte hareket etmeye ve genel olarak dünya barışını desteklemeye yönelik bir iş birliğine yöneltmiştir. Bu dönemde Türkiye ve Brezilya'nın önemli roller üstlendiği üç diplomatik girişimden söz edilebilir. Bunlar; Türkiye-Brezilya-Iran ortaklığında geliştirilen Tahran Deklarasyonu, her iki ülkenin de önemli paydaşlar olarak yer aldıkları Medeniyetler İttifakı Projesi ve Türkiye, Brezilya ve İsveç tarafından başlatılan Barış İnşasında Üçlü Dayanışma girişimidir. Bu çalışma, 2006 sonrası Türkiye-Brezilya ilişkilerini; ikili ilişkilerin ve karşılıklı bölgesel açılımların seyri çerçevesinde incelemektedir. 2006-2013 döneminde gelişen ilişkiler, 2013 sonrasında her alanda bir gerileyiş sürecine girmiştir. Bu çalışma, Brezilya'da ortaya çıkan ülke içi siyasal ve ekonomik sorunların yanı sıra coğrafi uzaklık ve ekonomik iş birliği potansiyelinin kısıtlı oluşunun iki yükselen güç arasında kalıcı bir ortaklık kurulmasını zorlaştırdığını ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Brezilya, Tahran Deklarasyonu, Diplomasi, Yükselen Güç

Abstract

During the first decade of the 2000s, Turkish foreign policy adopted the policy of opening towards the different regions of the world in order to develop political and economic relations. Within this framework, 2006 was declared as the Year of Latin America and the Caribbean. Similarly, in the post-2003 period, Brazil headed towards diversifying its partners at the global level. In accordance with the mutual regional opening policies and the quest of finding trustworthy partners in the target regions, Turkey-Brazil relations have entered into a special advancement period as of 2006. Mutual high level visits resulted in an increase in diplomatic, economic, social and cultural relations. Although the regional openings of both countries mostly had economic goals, their desire to become active players in the international system as emerging powers brought another dimension to Turkey-Brazil relations. Within this context, the two countries played important roles in three specific diplomatic initiatives: The Joint Declaration of Iran, Turkey and Brazil prepared due to the efforts of Turkey and Brazil, the Alliance of Civilizations initia-

Makale Geliş Tarihi: 01.07.2018, Makale Kabul Tarihi: 16.11.2018

* Dr. Öğr. Üyesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, segahtekin@konya.edu.tr

Gazî

Akademik Bakış

47

Cilt 11
Sayı 23
Kış 2018

tive in which both countries work as partners and the Trilateral Solidarity for Peace initiative started by Turkey, Brazil and Sweden. This paper analyzes Turkey-Brazil relations in the post-2006 period within the context of bilateral relations and the developments in the regional opening policies of both countries. The paper reveals that Turkish-Brazilian relations have entered into a period of decline since 2013 in every field in opposition to the advancements of the 2006-2013 period. This paper asserts that besides the internal political and economic problems of Brazil, geographical distance and the limited potential of economic cooperation are the main barriers in front of establishing a long lasting partnership between the two emerging powers.

Key Words: Turkey, Brazil, Tehran Declaration, Diplomacy, Emerging Power

Giriş

Küresel sistemde etkin rol oynamak isteyen iki yükselen güç olan Türkiye ve Brezilya, 2000'lerde iç ve dış politikalarında yaşanan gelişmeler çerçevesinde, diplomatik ilişkilerini geliştirerek önemli bir yakınlaşma sürecine girmişlerdir. Her iki ülke de 1980'lerde demokrasiye geçişlerinden bu yana demokrasinin konsolidasyonu yolunda çaba göstermektedir. Gelişmiş Batılı ülkeler ile uzun yıllardır süregelen yapıcı ilişkileri bulunmaktadır. Yer aldıkları bölgeler için bölgesel güç konumundadırlar. Günümüzde, dış politikalarını küresel siyasal ve ekonomik sistemin işleyişinde revizyon talep eden; ekonomik ve siyasal hedeflerin iç içe geçtiği bir perspektiften yürütmektedirler. Bu ortak yönler, Brezilya ve Türkiye'yi gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkeler ile ilişkileri ve dünya siyasetinde oynayabilecekleri roller bağlamında diğer yükselen güçlerden ayrı ve aynı zamanda da birbirine yakın bir konuma getirmiştir. Böylelikle gerek yükselen güç konumları gerek uluslararası ilişkilere bakış açılarındaki benzerlikler, Türkiye ve Brezilya arasındaki iş birliği potansiyelinin dikkat çekmesine neden olmuştur.

Bu gelişmelere koşut olarak her iki ülkenin de 2000'lerde ortaya koydukları "yeni" dış politika anlayışları çerçevesinde Brezilya ve Türkiye, ikili ilişkilerin geliştirilmesi yönünde karşılıklı adımlar atmışlardır. Her iki ülke de dış politikayı, uluslararası ekonomi ile bir bütün olarak ele almış ve "etkin" dış politika anlayışlarını bu çerçevede şekillendirmiştir. Çok kutuplu bir uluslararası sistemin oluşması ve kendilerinin bu sistemde önemli aktörler olmaları beklentisi, Türkiye ve Brezilya'yı dünyanın çeşitli bölgeleri ve ülkeleri ile ilişkilerini geliştirmeye, güvenilir ortaklar bulmaya ve uluslararası sorunların çözümünde söz sahibi olmak için çaba göstermeye yöneltmiştir. BRICS üyesi olması ve coğrafi ve demografik büyüklüğü, Türkiye açısından Güney Amerika'nın bölgesel gücü ve Batı yarımküresinin en kalabalık demokrasilerinden biri olan Brezilya ile ilişkilerin geliştirilmesini önemli kılmaktadır. Tarihsel, demografik ve kültürel bağlara sahip olduğu Orta Doğu'yu Latin Amerika ve Afrika'nın ardından dış politikası için öncelikli bölgelerden biri haline getiren ve bölgede siyasal ve ekonomik bir aktör olarak yer almak isteyen Brezilya için ise yalnızca Orta Doğu'daki ağırlığı ile değil üç kıtayı birleştiren coğrafi ve siyasi konumu ile çok bölgeli bir bölgesel güç olarak nitelendirebileceğimiz Türkiye, önemli bir

Görüş

Akademik
Bakış

48

Cilt 11
Sayı 23
Kış 2018

ortaktır. Bu çerçevede 2000’li yıllarda Türkiye ve Brezilya karşılıklı olarak buldukları coğrafyalara yönelik özel açılım politikaları geliştirmişlerdir. Bölgesel açılımlar büyük ölçüde ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi hedefi eşliğinde yürütülürken, yükselen güçler olarak uluslararası sistemde rol oynama istekleri; iki ülkeyi Tahran Deklarasyonu ve Medeniyetler İttifakı gibi küresel çaptaki girişimlerde birlikte hareket etmeye ve genel olarak dünya barışını desteklemeye yönelik bir iş birliğine yöneltmiştir.

Bu çalışma, tarihsel olarak Osmanlı ve Brezilya imparatorluklarından bu yana bağları olan, siyasal ve iktisadi tarihleri açısından aralarında önemli benzerlikler bulunan Türkiye ve Brezilya’nın ilişkilerini, 2006 sonrasında ortaya koydukları ikili ilişkileri geliştirme çabaları çerçevesinde incelemektedir. Çalışmada, yakın geçmişe ait bu süreci takip edebilmek için diplomatik ve ekonomik ilişkilere ilişkin resmi verilere başvurulmuş, iki ülke karar alıcılarının dış politikada ikili ilişkilere verdikleri önemi değerlendirebilmek için de basın açıklamaları ve mülakatlardan yararlanılmıştır. Bu çerçevede öncelikle diplomatik ve ekonomik ilişkilerin gelişim süreci kronolojik olarak aktarılmıştır. Ardından iki ülkenin ortaklık çabasının dış politikalarında yaşanan dönüşüm süreçleri ile ilişkili olan düşünsel arka plan açıklanmıştır. İkili diplomatik ilişkilerin yoğunlaştığı konular öncelikle Orta Doğu ve İslam coğrafyasına yönelik olarak ortaya çıkmıştır. Bu nedenle bu bölümde, Türk dış politikasının doğal olarak ilgi alanına giren bu bölgelerde, neden bir Latin Amerika ülkesi olan Brezilya’nın yer almak istediği sorusuna odaklanılmıştır. Son olarak ise iki ülkenin 2006 sonrasında özel işbirliği yaptıkları diplomatik girişimler incelenmiştir.

Cumhuriyet Dönemi Türkiye-Brezilya İlişkileri

Türkiye ve Brezilya arasındaki diplomatik ilişkilerin kökeni Osmanlı İmparatorluğu ve Brezilya İmparatorluğu arasında 1858’de imzalanan Karşılıklı Dostluk ve Ticaret Antlaşması’na dayanmaktadır. Cumhuriyet dönemi diplomatik ilişkileri ise 1927 yılında Roma’da imzalanan Dostluk Anlaşması ile başlamış, takip eden yıllarda karşılıklı olarak diplomatik temsilcilikler açılmıştır. Uzun bir durgunluk döneminin ardından ikili ilişkilerde 1990’larda başlayan hareketlilik ancak 2000’lerde kalıcı bir zemine oturmaya başlamıştır. 1992 yılında dönemin Başbakanı Süleyman Demirel’in Rio de Janeiro’da düzenlenen Birleşmiş Milletler (BM) Çevre ve Kalkınma Konferansı’na katılması, iki ülke arasında gerçekleşen ilk üst düzey ziyaret olmuştur. Demirel, 1995 yılında ise Cumhurbaşkanı sıfatı ile Brezilya’nın yanı sıra Arjantin ve Şili’yi de ziyaret etmiştir. Bu ziyaret aynı zamanda bir Türk Cumhurbaşkanı’nın Brezilya’ya yaptığı ilk ve tek resmi ziyaret olmuştur.¹ Dışişleri Bakanı İsmail Cem döneminde takip ettiği

1 Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın 2015 ve 2016 yıllarında çıktığı Latin Amerika gezilerinin programında Brezilya yer almamıştır. Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın 2018 yılı Şubat ayında yapılması planlanan Brezilya’ya da kapsayacak ziyaret programı ise Türkiye’nin yürütmekte olduğu Zeytin Dalı operasyonu ile aynı döneme denk gelmiş ve ileri bir tarihe ertelenmiştir.

Gazisi

Akademik
Bakış

49

Cilt 11
Sayı 23
Kış 2018

Latin Amerika ile ilişkilerin geliştirilmesini de kapsayan dış politika açılımları çerçevesinde 1998 yılında Dışişleri Bakanlığı tarafından “Latin Amerika ve Karayipler Eylem Planı” hazırlanmış ve Bakan Cem, Brezilya’yı ziyaret etmiştir.² Fakat başlatılan Latin Amerika’ya yönelik açılım politikası, Türkiye’nin içinde bulunduğu ekonomik ve siyasal sorunlar nedeni ile sürdürülemezdir.

2000’lerde ise gerek her iki ülkenin de takip ettikleri “yeni” dış politika anlayışları, gerek yükselen demokrasiler olarak uluslararası sistemin işleyişine yönelik benzer talepler dile getirmeleri gerekse büyüyen ekonomilerine yeni pazarlar bulma amaçları doğrultusunda Brezilya ve Türkiye, ikili ilişkilerin geliştirilmesi yönünde adım atmışlardır. 2001 yılında karşılıklı olarak kısa dönemli turistik seyahatler için vizeler kaldırılmıştır. 2003 yılından itibaren karşılıklı olarak bakanlıklar düzeyinde de çeşitli ziyaretler gerçekleştirilmiş ve savunma alanında bir iş birliği anlaşması imzalanmıştır.³ Türkiye’nin 2006’da bölgeye yönelik 1998 tarihli Eylem Planı’nı güncellemesi ve 2006’yı Latin Amerika ve Karayipler Yılı ilan etmesi ile ise ilişkiler büyük ivme kazanmıştır. 2006 yılında Lübnan’da yaşanan çatışmalar nedeni ile burada bulunan Brezilya vatandaşlarını ülkesine götürmek isteyen Brezilya’ya Türk yetkililerin yardımcı olması da ilişkilerde yakınlaşma sağlayan bir diğer gelişme olmuştur. İki ülkenin siyasi yakınlaşmalarını başlatan adım, 2006 yılında dönemin Başbakanı Abdullah Gül’ün Brezilya’yı ziyaretidir. Aynı yıl Brezilya ile Yüksek Düzeyli İşbirliği Komisyonu kurulmuştur. 2009 yılında Brezilya Devlet Başkanı Luiz Inácio Lula da Silva (Lula), Türkiye’yi ziyaret etmiştir. 2010 yılında Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, Rio de Janeiro kentinde düzenlenen Medeniyetler İttifakı Zirvesi’ne katılmıştır. Brezilya ve Türkiye’nin ortak girişimleriyle Tahran Deklarasyonu’nun ilan edildiği 2010 yılı ise ikili ilişkilerin özel bir boyut kazandığı yıl olmuştur. Tahran Deklarasyonu’nun ilanından yaklaşık 10 gün sonra, 27 Mayıs 2010 tarihinde “Türkiye-Brezilya Stratejik Ortaklık için Eylem Planı”, Brezilya’yı ziyaret eden Erdoğan ve Lula tarafından imzalanmıştır.⁴ Brezilya ziyaretinde çeşitli etkinliklere katılan Erdoğan, Türkiye-Brezilya İş Forumu’na katıldığı São Paulo kentinde Tahran Deklarasyonu’nu ikili ilişkiler adına özel bir dönem değil bir başlangıç olarak gördüğünü; “Türkiye ile Brezilya arasında bugün yeni bir dönem başlıyor” sözleri ile ifade etmiştir.⁵

Görüş

- 2 MRE (Brezilya Dışişleri Bakanlığı) Resmi İnternet Sayfası a, “República da Turquia”, 21 Ocak 2018, <http://www.itamaraty.gov.br/pt-BR/ficha-pais/5458-republica-da-turquia>; MFA (T.C. Dışişleri Bakanlığı) Resmi İnternet Sayfası a, “Türkiye’nin Latin Amerika ve Karayiplere Yönelik Politikası ve Bölge Ülkeleri ile İlişkileri”, 4 Şubat 2018, http://www.mfa.gov.tr/i_-turkiye_nin-latin-amerika-ve-karayiplere-yonelik-politikasi-ve-bolge-ulkeleri-ile-iliskileri.tr.mfa
- 3 Ekrem Eddy Güzeldere, “Brazil-Turkey Relations - A Role Theoretical Analysis of Emerging Powers”, PhD disst., Hamburg University, 2017, s. 91.
- 4 MRE a; MFA a; MFA b, “Türkiye-Brezilya Siyasi İlişkileri”, 21 Eylül 2018, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-brezilya-siyasi-iliskileri.tr.mfa>
- 5 *Türkiye ile Brezilya arasında yeni bir dönem başlıyor*, 27 Mayıs 2010, <https://www.dunya.com/gundem/turkiye-ile-brezilya-arasinda-yeni-bir-donem-basliyor-haberi-115379>

2010 yılında Brezilya'da askeri ataşelik açılmış, Haziran 2011'de başkent Brasília'da iki ülke arasında savunma sanayisi alanında işbirliğine yönelik Birinci Askeri Diyalog Toplantısı gerçekleştirilmiştir. 2011 yılında Devlet Başkanı Dilma Rousseff Türkiye'ye resmi bir ziyarette bulunmuş ve 2012 yılında Cumhurbaşkanı Erdoğan, Rio+20 Zirvesi'ne katılmıştır. "Barış İnşasında Üçlü Dayanışma" girişimi de yine 2012 yılında Türkiye, Brezilya ve İsveç Dışişleri Bakanları tarafından başlatılmıştır. 2014 yılında dönemin Brezilya Dışişleri Bakanı Luiz Figueiredo, Erdoğan'ın Cumhurbaşkanlığı görevine başlaması münasebeti ile düzenlenen törene katılmak üzere Türkiye'yi ziyaret etmiştir. 2015 yılında ise Başkan Rousseff Antalya'da düzenlenen G20 Zirvesi'ne katılmak için Türkiye'ye gelmiştir. Aynı yıl, Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu'nun Brezilya ziyareti gerçekleşmiştir.⁶ İkili ilişkiler alanında tarihsel olarak yaşanan belki de tek siyasi sorun ise Brezilya Senatosu'nun 2015 yılında sözde Ermeni soykırımını kabul eden bir karar alması ve neticesinde Türkiye'nin diplomatik yollardan tepki göstermesi olmuştur.⁷ 2006 sonrası dönemde iki ülke arasında yalnızca devlet ve hükümet başkanları değil bakanlıklar düzeyinde de dış politika, savunma, ekonomi, eğitim gibi alanlarda işbirliğine yönelik olarak çok sayıda karşılıklı ziyaret gerçekleşmiştir. Yine BM başta olmak üzere uluslararası örgütlerin toplantıları ve uluslararası zirveler de Türk ve Brezilyalı karar alıcıların bir araya gelmeleri için ortam sağlamışlardır.⁸

İkili ekonomik ilişkiler alanında yapılan ilk resmi anlaşma, 1995'te sanayi, ekonomi ve ticaret alanlarına yönelik olarak imzalanan işbirliği anlaşmasıdır. 2006'da Türkiye-Brezilya İş Forumu kurulmuş, 2010'da ise Çifte Vergilendirmenin Önlenmesi Anlaşması'nın yanı sıra tarım, gümrükler ve standartlar alanlarında ekonomik ilişkileri geliştirmeye yönelik çeşitli anlaşmalar imzalanmıştır.⁹ 2006'da, Brezilya ulusal petrol şirketi Petrobras ile TPAO, halen süregelen ortaklıkları çerçevesinde Karadeniz'de müşterek petrol arama çalışmalarını yürütmeye başlamışlardır.¹⁰ 2003 yılında 279 milyon \$ olan karşılıklı ticaret

- 6 MRE b, Nota 189, 26 Ağustos 2014, <http://www.itamaraty.gov.br/pt-BR/notas-a-imprensa/5794-participacao-do-ministro-luiz-alberto-figueiredo-machado-na-posse-do-presidente-da-turquia-recep-tayyip-erdogan-ancara-28-de-agosto-de-2014>; Elena Lazarou, *Regional Powers in Growing Dialogue: The Brazil-Turkey Strategic Partnership and Its Implementation*, Global Political Trends Center (GPoT) Brief, No 2, 2011, s. 2. MRE a; MFA a, MFA b.
- 7 MRE c, "Decisão do Governo da Turquia de chamar para consultas seu Embaixador no Brasil", Nota 210, 9 Haziran 2015, http://www.itamaraty.gov.br/index.php?option=com_content&view=article&id=10130:decisao-do-governo-da-turquia-de-chamar-para-consultas-seu-embaixador-no-brasil&catid=42&lang=pt-BR&Itemid=280
- 8 Ariel S. González Levaggi, "América Latina y Caribe, la última frontera de la "Nueva" Política Exterior de Turquía", *Araucaria: Revista Iberoamericana de Filosofía, Política y Humanidades*, Sayı: 28, 2012, s. 191-92.
- 9 Divisão de Inteligência Comercial, MRE, *Como Exportar: Turquia*, CEX: 232, MRE, Brasília 2014, s. 23, s. 31.
- 10 Petrobras, "Clarifications about news: Investments in Turkey", 22 Mayıs 2009, <http://www.investidorpetrobras.com.br/en/press-releases/clarifications-about-news-investments-turkey>;

Gazi

Akademik
Bakış

51

Cilt 11
Sayı 23
Kış 2018

hacmi yine ikili ilişkilerin gelişimine koşut olarak 2011'e kadar düzenli olarak artmış ve 2,3 milyar \$ üzerine çıkmıştır. Fakat 10 milyar \$ hedefi konmuş olmasına rağmen 2011 yılı rakamları aşılamamıştır. Son olarak 2017'te karşılıklı ticaret hacmi 2,289 milyar \$ olarak gerçekleşmiştir. Bununla beraber Brezilya, Türkiye'nin Latin Amerika'daki bir numaralı ticaret ortağı konumunu korumaktadır. Bu alanda dikkati çeken bir diğer husus ise 2013'e dek Brezilya lehine seyreden ticaret dengesinin 2013 sonrasında Türkiye lehine kaymasıdır.¹¹ Brezilya, ihracat ürünleri için Türkiye'yi potansiyeli olan bir pazar olarak ele almaktadır. Bunun yanı sıra, Türkiye'yi Avrupa Birliği (AB) ile Gümrük Birliği içinde olması nedeniyle Brezilya ürünlerinin Avrupa pazarına girmesini sağlayacak bir atlama tahtası olarak da görmektedir.¹² Türkiye adına Brezilya'nın serbest ticaret anlaşmalarını yalnızca MERCOSUR sistemi içinde yapıyor olması, Brezilya adına ise Türkiye ile ticari ilişkilerinde AB ülkeleri ile ticareti ile aynı kriterleri sağlamak durumunda olması; ikili ekonomik ilişkilerin gelişimi üzerindeki kısıtlayıcı etkenlerden en önemlileri olarak gösterilmektedir. Nitekim 2008 yılında imzalanan çerçeve anlaşmaya rağmen Türkiye ve MERCOSUR arasında henüz bir serbest ticaret anlaşması imzalanamamıştır.¹³ Coğrafi uzaklığın getirdiği maliyetin yanı sıra Brezilya'nın büyük bir ülke olmasından kaynaklanan ülke içi ulaşım maliyetlerinin yüksekliği ve bürokratik işlemlerin fazlalığı ise gerek karşılıklı ihracatı gerekse Türkiye'den bu ülkeye yönelebilecek yatırımları kısıtlayıcı etkenlerdir.

Günümüzde Brezilya'nın Ankara'da Büyükelçiliği, İstanbul'da Başkonsolosluğu ve çeşitli kentlerde fahri konsoloslukları bulunmaktadır. Türkiye'nin ise başkent Brasília'daki Büyükelçiliği, São Paulo'da Başkonsolosluğu ile ülkedeki askeri ve ticari ataşeliklerinin yanı sıra ve çeşitli büyük kentlerde fahri konsoloslukları bulunmaktadır. Yaşanan siyasal ve diplomatik yakınlaşma, ekonomik ilişkilerin yanı sıra iki toplum arasındaki ilişkilere de yansımıştır. THY, İstanbul ve São Paulo arasında doğrudan uçuşlara başlamış, iş adamlarının ziyaretlerinin yanı sıra turistik gezilerde de artış yaşanmıştır. Fakat bir dönem Türkiye'ye en fazla turist gönderen Güney Amerika ülkesi konumuna yükselen Brezilya'dan gelen turist sayısı, yine ikili ilişkilerin seyrine koşut olarak 2013'te 113.000 kişiyi aşmışken bu rakam 2017'de 49.000 kişiye gerilemiştir.¹⁴ Kültürel

Görüş

- "Memorandum of Understanding with Turkish oil company", 27 Mayıs 2010, <http://www.investorpetrobras.com.br/en/press-releases/memorandum-understanding-turkish-oil-company>
- 11 MDIC (Ministério da Indústria, Comércio Exterior e Serviços), "Intercâmbio Comercial Brasileiro Turquia", Dez 2017. Türkiye, Brezilya'dan ağırlıklı olarak işlenmemiş madenler ile kahve ve soya gibi tarım ürünleri ithal etmektedir. Türkiye'nin Brezilya'ya ihracatının ise %90'dan fazlası ise başlıca kalemlerini petrol ürünleri, otomobil, makine ve demir-çelik ürünlerinin oluşturduğu mamul mallardan meydana gelmektedir. Bkz.: Divisão de Inteligência Comercial, *a.g.e.*, s. 23-26.
- 12 Divisão de Inteligência Comercial, *a.g.e.*, s. 34.
- 13 MFA b.
- 14 TURSAB, "Milliyetlere Göre Gelen Turistler", 2 Mart 2018, <https://www.tursab.org.tr/tr/turizm->

ilişkiler alanında ise özellikle 2013 yılında Brezilya'nın en önemli medya gruplarından Globo'nun TV kanalında yayınlanan Brezilya yapımı "Salve Jorge" dizisinin Kapadokya'da çekilen bölümleri ve 2015 yılından itibaren Türk yapımı TV dizilerinin çeşitli Latin Amerika ülkeleri ile beraber Brezilya'da da gösterilmeye başlanması ve büyük ilgi görmeleri, Türkiye'nin tanıtımına katkı sağlamıştır.¹⁵

Brezilya'nın "Yeni" Dış Politikası ve Türkiye'ye Bakışı

Brezilya ve Türkiye'nin XXI. yüzyılın siyasal ve ekonomik açıdan yükselen güçleri olmaları ve kendilerine küresel ortaklar bulmaya yönelik açılım politikaları, ikili ilişkilerin geliştirilmesini kolaylaştırırken "ikiz" benzetmesinin yapılmasına da neden olmuştur. Brezilya'da Dışişleri ve Savuma Bakanlıkları yapmış olan, Tahran Deklarasyonu'nun mimarlarından Celso Amorim'in "müthiş ikizler" olarak tanımladığı¹⁶ bu iki ülkenin küresel sisteme yönelik değişim talepleri büyük benzerlikler taşımaktadır. Brezilya'nın son yıllarda özel önem verdiği Orta Doğu politikası ise Türkiye ile Brezilya'nın geçtiğimiz yıllar içinde yaşanan yakınlaşmalarına zemin hazırlarken ikili ilişkilerin geleceği hakkında da ipuçları vermektedir.

Brezilya'nın Türkiye ile ikili ilişkilerinin gelişmesi ve ülke dış politikasında Orta Doğu'nun önem kazanması, 2003-2016 yılları arasında Brezilya'yı yöneten İşçi Partili (PT) başkanlar Lula ve Rousseff dönemlerinde ortaya çıkmıştır. Yürüttükleri dış politika ise aralarındaki çeşitli farklılıklara rağmen genel çizgisiyle "etkin ve onurlu" dış politika yaklaşımı olarak tanımlanmıştır.¹⁷ Bu yaklaşımın temel hedefleri ise ABD'den bağımsız hareket edebilme, ticaret ortaklarını çeşitlendirme ve dış ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi yolu ile ulusal kalkınmayı desteklemek olmuştur.¹⁸ Günümüzde, diğer yükselen güçler gibi Brezilya da uluslararası sistemde, ekonomik zenginlik başta olmak üzere gücün yeniden dağıtılmasını talep etmektedir.¹⁹ Nitekim, Brezilya'nın uluslararası kuruluşlardaki etkinliğini artırma çabası, Güney Amerika bütünleşmesine verdiği önem ve BRICS, IBSA, BASIC, G4 gibi uluslararası işbirliklerine yönelerek dünya siyasetindeki etkinliğini kalkınmakta olan diğer ülkelerle işbirliğine giderek artırmak istemesi; ülkenin kalkınma odaklı dış politika anlayışı ve ABD'den bağımsız davranabilme isteği çerçevesinde değerlendirilmelidir.²⁰ Brezilya bu bağlamda kalkınmakta olan ülkelerle ilişkilerini iki çerçevede düzenlemektedir.

Gazi

Akademik
Bakış

53

Cilt 11
Sayı 23
Kış 2018

verileri/istatistikler/milliyetlerine-gore-gelen-yabanci-ziyaretciler

15 Marcelo Stiletano, "El Trece y Telefé vuelven a confiar en Brasil y Turquía", *La Nación*, 29 Aralık 2017.

16 Celso Amorim ile mülakat, 16 Ağustos 2013, Brasília.

17 Celso Amorim, *Breves Narrativas Diplomáticas*, São Paulo, Benvirá, 2013.

18 Segâh Tekin, *Brezilya Dış Politikası: Gelenek ve Değişim*, Der Yayınevi, İstanbul 2017.

19 Detlef Nolte, "How to Compare Regional Powers: Analytical Concepts and Research Topics", *Review of International Studies*, Vol 36, 2010, s. 900.

20 Tekin, *a.g.e.*

İlki, Türkiye ile de öngördüğü “stratejik ortaklıklar” şeklindeki işbirlikleridir.²¹ İkincisi ise Güney-Güney İşbirliği yaklaşımı kapsamında şekillendirdiği dış yardım anlayışı kapsamında geliştirdiği ikili ve çok taraflı ortaklıklardır.²²

Diğer taraftan aşağı yukarı aynı dönemlerde, yalnızca Brezilya değil Türkiye de AK Parti döneminde ortaya koyduğu yeni dış politika anlayışını zaman zaman “etkin (aktif)” kavramı ile zaman zaman da bu kavram ile ilişkilendirilebilecek pro-aktif, aktif ve girişimci gibi kavramlarla tanımlamıştır.²³ Yine etkin diplomasinin uygulanması boyutunda da her iki ülkenin de ekonomi temelli dışa açılım yaklaşımları benzerlik göstermektedir.²⁴ Bununla beraber, Türkiye ekonomisi Avrupa Birliği ile büyük ölçüde bütünleşmiş olup Afro-Avrasya olarak adlandırılan çok geniş bir coğrafya ile ticaret ilişkileri içindedir.²⁵ Brezilya ise ekonomik yükselişine rağmen daha dışa kapalı bir ekonomi politikası takip etmeyi ve dış ekonomik ilişkilerdeki önceliğini dar kapsamlı bölgeselleşmeye vermeyi tercih etmiştir.

Siyasal açıdan bakıldığında da Türkiye ile Brezilya'nın dış politika yaklaşımları açısından benzer söylemlere rağmen koşullar ve hedeflerdeki farklılıklar göze çarpmaktadır. Günümüzde, küresel boyutta etkileri olan 11 Eylül olayları, ekonomik kriz gibi gelişmelerin yanı sıra ekonomik hedef alan olarak seçtiği Afro-Avrasya bölgesinde yaşanan tüm siyasal ve sosyal gelişmeler ve olumsuzluklardan, Suriye'de yaşanan iç savaş başta olmak üzere etkilenen Türkiye'nin dış politikası da bu faktörler çerçevesinde şekillenmektedir. Tarihsel olarak küresel güçler arasına girme amacı bulunan ve son yıllarda buna çok yaklaşıldığına inanan Brezilya ise “onurlu” dış politika bağlamında aslında oldukça içe dönük bir yaklaşım sergilemektedir. Kalkınmayı gerçekleştirmek ve ülke içindeki sosyo-ekonomik sorunların aşılması Brezilya'nın temel önceliğidir. Ülkenin güvenlik alanındaki önceliklerinin dış güvenlikten ziyade ülke içi şiddet olayları ve kalkınma sorunlarına odaklanmaktadır.

Brezilya'nın aradaki tarihsel bağlara rağmen Orta Doğu'ya yönelik ilgisi, ülkenin 21. yüzyılın başlarından itibaren kazandığı siyasal ve ekonomik önem ile yükselen ülkeler arasında gösterilmesi ile başlamıştır. Yönetime geldiği 2003 yılından itibaren, Başkan Lula, ülkesinin dış politikada öncelikli bölgeler

- 21 Monica Hirst et al., “A Política Externa Brasileira em tempos de novos horizontes e desafios”, *Observatório Político Sul-Americano*, Análise de Conjuntura, No 12, 2010, s. 9.
- 22 Adriana Erthal Abdenur, “Emerging powers as normative agents: Brazil and China within the UN development system”, *Third World Quarterly*, Vol 35, No 10, 2014, s. 1883.
- 23 Ahmet Davutoğlu, *Stratejik Derinlik*, Küre Yayınları, 32. Baskı, İstanbul 2009. Mevlüt Çavuşoğlu, T.C. Dışişleri Bakanı, “2018 Yılına Girerken Girişimci Ve İnsani Dış Politikamız”, *2018 Mali Yılı Bütçe Tasarısı Vesilesiyle TBMM Genel Kuruluna Sunum*, 17 Aralık 2017, http://www.mfa.gov.tr/site_media/html/2018-yilina-girerken-girisimci-ve-insani-dis-politikamiz.pdf
- 24 Murat Çemrek - Segâh Tekin, “Diplomasi-Demokrasi-Ekonomi” Üçgeninde Küreselleşen Yeni Türkiye”, Erman Akıllı, ed., *Türkiye’de ve Dünyada Dış Yardımlar, Nobel Yayıncılık*, İstanbul 2016.
- 25 Ahmet Davutoğlu, “Türkiye'nin Restorasyonu: Güçlü Demokrasi, Dinamik Ekonomi, Etkin Diplomasi”, *Vision Papers*, Stratejik Araştırmalar Merkezi, No 7, 2014, s. 13-14.

Görüş

Akademik
Bakış

54

Cilt 11
Sayı 23
Kış 2018

olarak gördüğü Latin Amerika, Afrika ve Orta Doğu'daki ülkelere çok sayıda ziyarette bulunmuştur. Gerek Brezilya'nın ABD'nin planladığı biçimde Kuzey ve Güney Amerikalıları kapsayan bir serbest ticaret bölgesi oluşturulmasına karşı çıkması gerekse MERCOSUR ve AB arasında ticareti serbestleştirmeye yönelik görüşmelerin yavaş ilerleyişi, Brezilya'yı yeni ticaret ortakları bulma arayışına yöneltmiştir.²⁶ İlaveten Brezilya, bir küresel güç adayı olarak Orta Doğu'daki siyasal gelişmelere dair diplomatik girişimlerde yer almayı bir gereklilik olarak görmüş ve bölge ülkeleri ile ekonomik ilişkilerini geliştirmeyi hedeflemiştir. Arap Ligi ve İslam İşbirliği Örgütü ile ilişkilerini geliştirmeye yönelik Brezilya, Güney Amerika ve Arap Ligi ülkelerin, bir araya getirdiği 2006 yılında başlayan ASPA (Güney Amerika-Arap Ülkeleri) girişiminden diplomatik prestij ve ekonomik çıkar elde etmiştir.²⁷

Siyasal açıdan ise Brezilya'nın Orta Doğu ülkeleri ile ilişkilerini iki temel etken şekillendirmektedir. Bunlardan ilki, Brezilya'nın Orta Doğu'ya yönelik politikasını, mümkün olduğunca çok ülke ile ilişkilerini geliştirmeye yönelik güncel dış politika prensibi çerçevesinde düzenliyor olmasıdır. Böylelikle Brezilya, Orta Doğu'yu bölge olarak değil, ülkeler veya kendi bakış açısından Levant ülkeleri ya da Arap Ligi gibi ülke grupları ile ilişkileri şeklinde, kendi tarihsel veya ekonomik bağları ve öncelikleri çerçevesinde ele almaktadır. İkinci olarak ise, küresel güç olma hedefi bulunan Brezilya, Orta Doğu'daki gelişmeler içinde yer almayı bir gereklilik olarak görmektedir. Brezilya'nın Orta Doğu'daki gelişmelerle ilgili tutumunda ABD'nin Orta Doğu'daki konumu da önemli rol oynamıştır. ABD önderliğindeki koalisyonun Irak'ı işgaline karşı çıkan Brezilya, bu tutumunu açıkça dile getirirken sorunların BM sistemi çerçevesinde diplomatik yollarla çözümü için çalışmalarda bulunmuştur.²⁸ Bununla beraber, Orta Doğu'daki çatışma bölgelerine coğrafi uzaklığı, barışçıl dış politika yaklaşımı, askeri açıdan saldırı değil savunma odaklı bir yaklaşımı benimsemiş olması ve ülkenin Orta Doğu petrollerine bağımlı olmadığı gerçekleri göz önüne alındığında Brezilya'nın Orta Doğu'ya yönelik politikalarında güvenlik kaygılarının ve de hayati çıkarların yer tutmadığı anlaşılmaktadır. Brezilya, ülke içindeki derin sosyo-ekonomik farklılıklara rağmen kültürel açıdan, ten rengine veya etnik kökene dayanan ayrılıklar yerine kapsayıcı bir Brezilya kültürü meydana getirmiş olmakla övünmektedir. Bu farklılıkların bir arada yaşaması ve tolerans ortamını Brezilya, bir "yumuşak güç" unsuru olarak pek çok ülke ve kurumla iliş-

26 Flávio Leão Pinheiro, "A Cúpula Árabe e a Política Externa do Governo Lula", *Jornal do Brasil*, 15 Mayıs 2005.

27 Arap Ligi'ne gözlemci olarak kabul edilen Brezilya, İslam İşbirliği Örgütü'ne de gözlemci üyelik başvurusunda bulunmuş ve bu konuda Türkiye'nin de desteğini talep etmiştir. Bkz.: MRE d, "Comunicado Conjunto entre Brasil e Turquia – Rio de Janeiro, 21 de junho de 2012", Nota 150, 21 Haziran 2012, http://www.itamaraty.gov.br/index.php?option=com_content&view=article&id=3071:comunicado-conjunto-entre-brasil-e-turquia-rio-de-janeiro-21-de-junho-de-2012&catid=42&lang=pt-BR&Itemid=280

28 Amorim, *Breves Narrativas Diplomáticas*.

Gazi

Akademik
Bakış

55

Cilt 11
Sayı 23
Kış 2018

kiler kurabilen esnek bir diplomasi anlayışına dönüştürerek kullanmakta yalnızca ekonomi alanında değil, “tolerans”ı ile de ön plana çıkmak istemektedir.²⁹ Böylelikle, kendini uluslararası ilişkilerde diplomatik kapasitesini kullanarak sorunların diyalog yoluyla çözülmesine katkıda bulunabilecek bir ülke³⁰ olarak görmekte / göstermektedir. Sonuç olarak ise küresel çapta stratejik ortaklıklar kurma çabasının yanı sıra Orta Doğu ve İslam ülkelerine yönelik bu ilgi ve paylaşılan fikirler, Brezilya ve Türkiye'nin işbirliğine ve Medeniyetler İttifakı Girişimi, Tahran Deklarasyonu ve Barış İnşasında Üçlü Dayanışma çerçevesinde ortaya konan üç ortak girişime zemin hazırlamıştır.

Medeniyetler İttifakı Girişimi

Medeniyetler İttifakı Girişimi, İspanya'nın teklifi ile İspanya ve Türkiye'nin ortak girişimi olarak 2005 yılında dönemin Cumhurbaşkanı Erdoğan ve İspanya Başbakanı Zapatero tarafından başlatılmıştır. Ardından bu girişim BM şemsiyesi altına girmiş ve katılmak isteyen ülkelere açık olarak BM bünyesinde Medeniyetler İttifakı (Mİ) dostlar grubu ve grubun faaliyetlerini yürütmek üzere bir sekreteryaya kurulmuştur. Girişim; dünyanın farklı bölgelerinden ülkeleri ortak bir platformda buluşturarak “önyargı, yanlış algılama ve kutuplaşmayla başa çıkmak amacıyla ortak siyasi bir irade oluşturmayı” hedeflemektedir. Türkiye özelinde ise Mİ'nin uluslararası alanda gördüğü destek ve çalışmalarında Türkiye'nin oynadığı yönlendirici rol; “uyum ve işbirliği alanındaki öncü rolü” şeklinde resmi söylemde ifadesini bulmuştur.³¹

Brezilya ise ülkesi içindeki çok etnisiteli ve çok kültürlü yapıyı, ülkeyi uluslararası alanda ileriye taşıyacak bir değer³² ve yararlanabileceği bir yumuşak güç unsuru olarak görmektedir. Brezilya'nın Müslüman nüfusunun sayısına dair de çeşitli rakamlar bulunmakla beraber kendini “...binlerce Brezilyalı Müslümanın devlet başkanı” olarak tanımlayan Rousseff'in ön plana tolerans kültürü, Brezilya'nın İslamofobi ile mücadele için önemli bir girişim olarak gördüğü Medeniyetler İttifakı'nda yer almak istemesinin gerekçesini oluşturmuştur. Medeniyetler İttifakı girişimine Brezilya da dâhil olmuş ve bu girişim, 2006 yılından bu yana Mİ dostları grubunun bir parçası olan Brezilya'nın yumuşak gücünü uluslararası alanda göstermesini sağlayacak bir zemin sunmuştur. Rio

29 “Fernando Henrique Cardoso on Brazil's future: More personal security, less inequality”, *The Economist*, 19 Ocak 2012, <http://www.economist.com/blogs/americasview/2012/01/fernando-henrique-cardoso-brazils-future-0>

30 Francis França, “BRICS deixam o mundo menos dependente de uma única fonte de poder, Entrevista com Celso Amorim”, *Deutsche Welle*, 8 Temmuz 2015, <http://brasilnomundo.org.br/entrevistas/brics-deixam-o-mundo-menos-dependente-de-uma-unica-fonte-de-poder/#.Vayj8rAw-RJ>

31 MFA c, “Medeniyetler İttifakı Girişimi”, 17 Şubat 2018, <http://www.mfa.gov.tr/medeniyetler-ittifaki-girisimi.tr.mfa>

32 Roberto Abdenur, “A Política Externa Brasileira e o “Sentimento de Exclusão”, Gelson Fonseca Jr., Sergio Henrique Nabuco de Castro, orgs., *Temas de Política Externa Brasileira II*, Vol 1, Paz e Terra/FUNAG-IPRI, São Paulo/Brasília 1997, s. 35.

de Janeiro şehri 2010 yılında, İttifak'ın Avrupa dışında gerçekleştirilen ilk zirve toplantısına ev sahipliği yapmış ve Brezilya tüm zirve toplantılarına da katılmıştır.³³ 2010 Rio Zirvesi Brezilya'nın girişime ilgisini teyit etmesinin yanı sıra Mİ dostları grubunun Güney Amerika'dan katılımcılar edinmesini de sağlamıştır.³⁴

Tahran Deklarasyonu

İran'ın nükleer enerji çalışmalarına yönelik ilgisi 1970 öncesinde başlamış fakat fazla ilerleme kaydedilmemiştir. 1973 petrol krizinin ardından ise İran'ın petrol gelirlerinin artışı, ülkenin nükleer enerji geliştirme projelerine kaynak ayırabilmesine imkân sağlamıştır. Henüz şahlık rejiminin hüküm sürdüğü ve Batı ile iyi ilişkileri bulunan İran, 1970'lerde nükleer enerji alanında ABD başta olmak üzere Batılı ülkeler ile yakın diyalog içinde olmuştur.³⁵ Fakat 1979 İslam Devrimi neticesinde gerçekleşen rejim değişikliği sonrasında İran ve Batılı ülkeler arasındaki ilişkiler bozulmuştur. İran'ın nükleer alanındaki çalışmaları artık bir tehdit olarak algılanmaya başlanmış ve 1979 sonrasında İran, uluslararası alanda çeşitli yaptırımlara maruz kalmıştır. Mahmud Ahmedinejad'ın Cumhurbaşkanlığı görevini yürüttüğü 2005 sonrası dönem ise ülkenin nükleer enerji alanındaki çalışmalarına hız verildiği, bu nedenle de İran'a karşı uluslararası yaptırımların en fazla yoğunlaştığı zaman dilimi olmuştur. 2005 sonrasında, İran'ın nükleer programı öncelikle AB üyesi ülkelerin tepkisi ile karşılaşmıştır. Fakat İngiltere, Fransa ve Almanya ile İran arasında yürütülen müzakereler sonuca ulaşmamıştır. ABD ise İran'ın nükleer silah üretme kapasitesi geliştirme ihtimaline dikkat çekerek İran'ın nükleer programı konusunu Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) gündemine taşımıştır. BMGK'nın sürece dahil olması ile İran'ın uranyum zenginleştirme çalışmalarının denetlenmesine yönelik talepler, P5+1 ülkeleri³⁶ ve İran arasında yürütülmeye başlanmıştır. Süreç bir yandan İran ile diplomatik müzakerelerin sürdürülmesi diğer yandan da AB, ABD ve BM'nin kararlaştırmış oldukları yaptırımların uygulanması şeklinde devam etmiştir.³⁷ İran'ın nükleer enerji geliştirme programı hakkında P5+1 ülkeleri ile yürüttüğü müzakereler 2009 itibariyle tıkanma noktasına gelmiştir. Ekim 2009'da Viyana'da İran ile bir anlaşmaya varmak için masaya oturan

33 MRE e, "Aliança de Civilizações", 2018, http://www.itamaraty.gov.br/index.php?option=com_content&view=article&id=3683:alianca-das-civilizacoes&catid=178:chamada-9&Itemid=436&lang=pt-br

34 Mehmet Ali Doğan, "Kavramdan Pratiğe Medeniyetler İttifakı Girişimi", Burhanettin Duran, Kemal İnat, Ali Balcı, ed., *Türk Dış Politikası Yılı 2014*, SETA, Ankara 2015, s. 94.

35 Mustafa Kibaroglu, "İran'ın Nükleer Programı ve Türkiye", *Bilge Strateji*, Cilt 5, Sayı 9, Güz 2013, s. 2-3.

36 Permanent 5 (BM Güvenlik Konseyi'nin beş daimî üyesi) ve Almanya.

37 Oliver Borszik, "International Sanctions against Iran under President Ahmadinejad: Explaining Regime Persistence", *GIGA Working Papers*, No 260, November 2014, s. 4-6; Clara Portela, "The EU's Use of 'Targeted' Sanctions: Evaluating Effectiveness", *CEPS Working Document*, 391, 2014, s. 8-9

Gazi

Akademik
Bakış

57

Cilt 11
Sayı 23
Kış 2018

Viyana Grubu'nun³⁸ çalışmaları da sonuçsuz kalmıştır. Viyana'da İran'a esas hatları ile elindeki düşük düzeyde zenginleştirilmiş uranyumu belirlenen miktarda (1200 kg.) Rusya'ya vermesi, Rusya'nın bunu bir miktar daha zenginleştirilmesi ve Fransa'ya teslim etmesini önerilmişti. Fransa ise Rusya'nın ileteceği uranyumu -daha fazla zenginleştirilmesini önleyecek biçimde- İran'ın Nükleer Araştırma Reaktörü'nde kullanacağı yakıt çubuklarına dönüştürecek ve 120 kg. yakıt şeklinde İran'a teslim edecekti. İran ilk etapta bu öneriyi sıcak bakmış fakat gerek uranyumu ülkeden çıkarma gerekse elde edeceği yakıtın miktarı gibi konularda tereddütleri olduğu için hem yeni taleplerde bulunmuş hem de garanti istemiştir. Bu durum ise ABD ve diğer ülkelerin tepkisini çekmiş ve anlaşma imzalanamamıştır.³⁹

Bu noktadan sonra, İran ile Batılı ülkeler arasında anlaşma arayışı çabalarında Türkiye ve Brezilya'nın devreye girmiştir.⁴⁰ Türkiye ve Brezilya'nın girişimi ile Mayıs 2010'da Tahran Deklarasyonu imzalanmıştır. Böylelikle Türkiye-Brezilya ortaklığı; P5+1 ve İran arasında yapılan 2015 anlaşması öncesinde İran'ı anlaşma masasına oturtabilen tek girişim olmuştur. Tahran Deklarasyonu'na giden süreçte Türkiye ve Brezilya'yı bir araya getiren başlıca etkenler olarak o dönemde BM Güvenlik Konseyinde geçici üye statüsünde yer almaları, İran ile iyi ilişkiler içindeki ülkeler olmaları ve her ikisinden de ABD tarafından İran ile yürütülmekte olan müzakereler için destek istenmiş olmaları sayılabilir.⁴¹ Nitekim hem Türkiye hem de Brezilya, ABD yönetiminden müzakere sürecine katkıda bulunmaları için teşvik edilmişlerdi.⁴² Türkiye, 2008'de ABD'nin Türkiye'den müzakerelere katkıda bulunması talebi ile sürece dahil olmuştur.⁴³ Viyana Grubu'nun çabalarının sonuçsuz kalması üzerine ise az zenginleştirilmiş uranyumun Türkiye'ye "emanet edilmesi" konusu gündeme gelmiştir. Öneriyi ilk gündeme getiren Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı (IAEA) olmuş, ABD ve Rusya'dan da kabul görmüştür. Bununla beraber, ABD'nin bu yöndeki istekliliğine rağmen Türkiye'nin 2009'da İran'a yapmış olduğu arabuluculuk önerisi İran tarafından kabul edilmemiştir. Fakat Türkiye, gayri resmi olarak müzakerelere için taraflar arasında iletişimi sağlama görevi üstlenmiştir.⁴⁴ ABD Başkanı Barack Obama, 12-13 Nisan 2010'da Washington'da düzenlenen

38 ABD, Rusya, Fransa ve Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu (IAEA).

39 Bayram Sinkaya, "İran Nükleer Programı Karşısında Türkiye'nin Tutumu ve Uranyum Takası Mutabakatı", *Ortadoğu Analiz*, Cilt 2, Sayı 18, Haziran 2010, 69-70.

40 Moritz Pieper, "Chinese, Russian, and Turkish policies in the Iranian nuclear dossier: between resistance to hegemony and hegemonic accommodation", 2014, <http://usir.salford.ac.uk/37893/>, s. 8.

41 Tarja Cronberg, *Nuclear Multilateralism and Iran: Inside EU Negotiations*, Routledge, Oxon/New York 2017, s. 43.

42 Michal Onderco, *Iran's Nuclear Program and the Global South: The Foreign Policy of India, Brazil, and South Africa*, Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2015.

43 M. Hakan Keskin, "Nükleer Krizde AB'nin İran Politikaları: Tarihsel ve Güncel Bir Perspektif", *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt 9, Sayı 34, 2013, s. 109.

44 Sinkaya, *a.g.m.*, 69-70.

Görüş

Akademik
Bakış

58

Cilt 11
Sayı 23
Kış 2018

Nükleer Güvenlik Zirvesi'nde Erdoğan ve Lula ile bir araya gelerek İran konusunda görüş alışverişinde bulunmuştur. 20 Nisan 2010'da ise Lula, Obama'dan bir mektup almıştır. Mektupta ABD'nin İran ile müzakere sürecinde karşılaştığı olumsuzluklar, ABD'nin çekinceleri ve gelinen noktada ABD'nin yeni yaptırımların hayata geçirilmesine yönelik kararlılığı dile getirilmiştir. Bununla beraber mektupta ABD, Brezilya'dan İran'ı elindeki uranyumu Türkiye'ye "emanet etmesi" konusunda "etkilemesi"ni de talep etmiştir.⁴⁵ Brezilya yönetimi ise bu mektubu ABD'nin "yardım isteği" olarak değerlendirmiş ve Tahran Deklarasyonu'na giden süreç ortaya çıkmıştır.⁴⁶

Türkiye'nin konuya yaklaşımı açısından bakıldığında, İran ile komşu olan Türkiye için İran'ın nükleer silah geliştirmesi, iki ülke arasındaki güç dengesini bozacak bir etkidir. Bu bağlamda İran ile ikili ilişkileri açısından İran'ın nükleer enerji geliştirme programının uluslararası denetim altına alınması ve nükleer silah geliştirme kapasitesinin önlenmesi için diplomatik müzakereler yoluyla bir anlaşmaya varılması, en makul seçenek idi.⁴⁷ Üstelik, İran ve Batı arasında bir anlaşmaya varılamaması ve sürecin savaşla sonuçlanması ihtimali, bölgeyi istikrarsızlığa sürükleyebilecek bir tedirginlik unsuru oluşturmaktaydı. Brezilya'nın konuya dahil olmasında ise küresel politikalarda diplomatik çabaları ile başarı kazanma olasılığının yanı sıra nükleer enerji geliştirme kapasitesine sahip bir ülke olarak ABD'nin bu alandaki müdahaleci tavrına karşı çıkış düşüncesi de yer almakta idi.⁴⁸ Nükleer silah üretme kapasitesinden gönüllü olarak vazgeçmiş bir ülke olmakla beraber Brezilya, Arjantin ile birlikte Latin Amerika'nın nükleer teknoloji alanında en gelişmiş iki ülkesinden biridir. Bu nedenle Brezilya'nın ABD ve AB ülkelerinin İran'ın "barışçıl amaçlarla" nükleer enerji geliştirme "hakkına" karşı çıkışlarını eleştirirken, gelecekte kendisinin karşılaşılabileceği engellemeleri de hesaba kattığı düşünülebilir.

Brezilya – İran ilişkilerinin özelinde ise Brezilya'nın Orta Doğu'da ortak ülke bulma arayışı yatmaktadır. 1970'li ve 80'li yıllarda Brezilya'nın Orta Doğu'daki en önemli ekonomik ortağı Irak idi. Fakat Irak'ın Kuveyt'i işgali ile başlayan süreci takip eden yıllarda bölgede ortaya çıkan ABD liderliğindeki müdahaleler ve Irak'a uygulanan yaptırımlar, bu ortaklığı sekteye uğratmıştır. Bu süreçte Brezilya, henüz 1992 yılında Orta Doğu için yeni ekonomik ortak olarak kendine İran'ı seçmiştir. Fakat dönemin Brezilya Devlet Başkanı Collor de Mello'nun istifa etmesi ile sonuçlanan hakkındaki yolsuzluk soruşturması nedeni ile İran ile ilişkilerin geliştirilmesi hedeflendiği şekilde ilerlememiştir.

45 "Obama's Letter to Lula Regarding Brazil-Iran-Turkey Nuclear Negotiations", Washington, 20 Nisan 2010, <http://www.campaigniran.org/casmii/index.php?q=node/10195>

46 Celso Amorim, "Início de uma política externa ativa e ativa", Gilberto Maringoni, Giorgio Romano Schutte, Gonzala Berron, org., *2003-2013: Uma Nova Política Externa*, Ed. Copiart, Tubarao 2014, s. 47.

47 Kibaroglu, *a.g.m.*, s. 6.

48 Cronberg, *a.g.e.*, s. 43.

2000 yılında Başkan Cardoso döneminde konu yeniden gündeme gelmiş ve siyaset, diplomasi ve ekonomi alanlarında Brezilya-İran ilişkilerinin geliştirilmesi için istişare mekanizmaları kurulmuştur. 2003 yılında ise Petrobras'ın İran'da petrol arama faaliyetlerine katılması için iki ülke arasında anlaşmaya varılmıştır.⁴⁹ Diğer taraftan, petrol ihtiyacını büyük ölçüde Afrika ülkeleri ve kendi kaynaklarından temin eden Brezilya, İran'dan petrol ithal eden ülkeler arasında değildir. İki ülke arasındaki ticaret hacmi ise Brezilya lehine tek yönlü olarak gelişmiştir. Nitekim 2009 yılında verdiği bir mülakatta dönemin Dışişleri Bakanı Celso Amorim, Brezilya'nın İran meselesine "kayıtsız kalamayacağı" ifade etmiş ve bu yaklaşımın ilk nedeni olarak da İran'ın "büyük bir pazar olmasını" saymıştır.⁵⁰ Aynı tutum Başkan Lula tarafından da yinelenmiş ve ülkesinin İran'a ilgi duymasının sebebini açıklarken ekonomi ve teknoloji alanlarındaki işbirliği potansiyelini öncelikli olarak dile getirmiştir.⁵¹ Görüldüğü üzere, Brezilya'nın ABD'nin Orta Doğu politikası ile önce Irak'a yönelik askeri müdahaleleri sonra da İran'a uygulanan yaptırımlar konusunda sürekli olarak çelişmesi ve karşı olduğunu açıkça ilan etmesinin⁵² tek nedeni barışçıl dış politika yaklaşımı değildir. Aksine, ülkenin önce Irak sonra da İran üzerinden gerçekleştirmek istediği, Orta Doğu'daki ekonomik çıkarlarının önemli etkisi bulunmaktadır.

Brezilya'nın İran'ın nükleer enerji geliştirme programına yaklaşımı ise ülkenin bu alanda 1980'lerde demokrasiye geçişi sonrasında takip ettiği çizgi ile uyumlu bir profil çizmiştir. Amorim, İran'ın nükleer programı konusunda "Brezilya'nın nükleer silahların yayılmasına karşı olduğunu" yinelemekle beraber, "nükleer (silahların) yayılmasının önlenmesi meselesi ile barışçıl amaçlarla nükleer teknoloji geliştirme hakkı meselesinin birbirinden ayrılması gerektiğini" ifade etmiştir.⁵³ İran'ı Orta Doğu'nun istikrarı için anahtar ülke olarak gören Brezilya, İran'ın barışçıl amaçlar için nükleer enerji üretmeye hakkı bulunduğunu ve Batılı ülkeler ile İran arasında yaşanan krizin nedeninin iki tarafın birbirlerine güvenmemeleri olduğunu ileri sürmüştür.⁵⁴ Bununla beraber, Brezilyalı yöneticiler, Brezilya'nın İran yönetiminin tüm söylemlerini ve tercihlerini benimsemediklerini ve BM Güvenlik Konseyi İran'a yönelik yaptırım kararı aldığı takdirde buna uygun olarak hareket edeceklerini de ilan etmişlerdir.⁵⁵

49 Felipe Flores Pinto, "O acerto da "política iraniana" de Lula", *Carta Capital*, 20 Kasım 2012, <https://www.cartacapital.com.br/internacional/o-acerto-da-politica-iraniana-de-lula>

50 "Entrevista concedida pelo Ministro Celso Amorim à revista Caros Amigos. Brasília, 1º de fevereiro de 2009", *Repertório de Política Externa: Posições do Brasil (2008-2009)*, FUNAG, Brasília 2010, s. 119.

51 "Declaração à imprensa do Presidente Lula por ocasião da visita do presidente do Irã, Mahmoud Ahmadinejad. Brasília, 23 de novembro de 2009", *Repertório de Política Externa: Posições do Brasil (2008-2009)*, FUNAG, Brasília 2010, s. 121-122.

52 Amorim, *Breves Narrativas Diplomáticas*.

53 "Entrevista concedida pelo Ministro Celso Amorim à revista Caros Amigos", s. 119.

54 "Entrevista – Celso Amorim", *Desafios do Desenvolvimento*, Ano 7, No 61, 2010, s. 12-13.

55 "Entrevista concedida pelo Ministro Celso Amorim à revista Caros Amigos", s. 119.

Brezilya ve Türkiye'nin ortak girişimi⁵⁶ ile İran'ın nükleer programı konusunda uluslararası alanda yaşanan anlaşmazlığa yönelik bir çözüm önerisi olarak sunulan Tahran Deklarasyonu, 17 Mayıs 2010 tarihinde, Türkiye, Brezilya ve İran tarafından ilan edilmiştir. Her üç ülkenin de devlet veya hükümet başkanları (Erdoğan, Lula ve Ahmedinejad) ile dışişleri bakanlarının katıldığı bir törenle deklarasyon imzalanmıştır. BMGK'ya takdim edilen deklarasyonda "olumlu", "yapıcı" ve "işbirliği" kelimeleri çeşitli maddelerde yinelenmiş ve 1. maddede girişimin amacının; "tüm devletlerin ... nükleer enerjinin barışçıl amaçlarla kullanımı için araştırma, üretim ve kullanım haklarını hatırlatmak" olduğu açıklanmıştır. İran ise "dost ülkeler Türkiye ve Brezilya'ya", İran'ın nükleer çalışmalar alanındaki haklarını elde etmesi için "uygun ortam sağlama" çabalarından dolayı teşekkür etmiştir.⁵⁷

Deklarasyona göre, İran; mülkiyeti kendinde kalmak üzere bir ay içinde "1200 kg. düşük düzeyde zenginleştirilmiş uranyumun Türkiye'de muhafazası"nı kabul etmiştir. İran aynı zamanda, Viyana Grubu'nun önceden taahhüt ettiği 120 kg. yakıtın da bir yıl içinde kendine aktarılması konusunda Viyana Grubu ile yeni bir anlaşma yapmayı taahhüt etmiştir.⁵⁸ Böylelikle İran, Viyana Grubu'nun önerisine yönelik çekincelerini bertaraf etmeye yönelik bir öneriyi kabul etmiştir. Tahran Deklarasyonu ile İran, elindeki uranyumu Batılı ülkeler yerine Türkiye'de muhafaza ederek ve düşük düzeyde zenginleştirilmiş uranyumunu yakıtla dönüştürmeleri için vermek yerine yakıt ile takas etmek şeklinde avantajlar elde etmiştir.

Tahran Deklarasyonu süreci, Türkiye-Brezilya ilişkileri adına da her iki ülkenin İran meselesi ile ilgili çıkar ve beklentilerinin ötesinde özel bir yakınlık döneminin ortaya çıkışına neden olmuştur. Nitekim dönemin Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu bu süreci Amorim'in Türkiye ziyaretlerinden biri sonrasında verdiği mülakatta "Belki de telefonla ailemden daha çok görüştüğüm insanlardan biri Sayın Amorim. Türkiye- Brezilya stratejik iş birliği ilişkisi büyük bir hızla geliyor" sözleri ile dile getirmiştir.⁵⁹ Bu yakınlaşma, 2013'te gündeme gelen Türkiye-Brezilya-İsveç işbirliği projesine de zemin hazırlamıştır.

Fakat Tahran Deklarasyonu, Brezilya ve Türkiye'yi dünya siyasetinde tartışmalı bir konuma da çekmiştir. İki ülkeye yöneltilen eleştirilerin görünür nedeni Brezilya ve Türkiye'nin İran ile yakınlaşmalarının ABD'den aldığı olumsuz

56 Dönemin Brezilya Dışişleri Bakanı Amorim'in kızının Türk diplomat Murat Esenli ile evliliğinden iki çocuğu bulunmaktadır. Amorim, İran konusundaki Türkiye-Brezilya işbirliğini, torunu Yasemin'e ithafen "Yasemin İşbirliği" olarak adlandırmıştır. Bkz.: "Brezilya ile İran için 'Yasemin ittifakı'", *Sabah*, 25 Nisan 2010, https://www.sabah.com.tr/gundem/2010/04/25/brezilya_ile_iran_icin_yasemin_ittifaki

57 Joint Declaration signed by Iran, Turkey and Brazil, 17 May 2010, New York.

58 Aynı yerde.

59 "Brezilya ile İran için 'Yasemin ittifakı'".

Gazi

Akademik
Bakış

61

Cilt 11
Sayı 23
Kış 2018

tepkidir. Diğer taraftan, Türkiye ve Brezilya'nın "korkunçluk"⁶⁰ ve "çirkinlik"⁶¹ ile itham edilmelerinin ardında, ABD'nin bu diplomatik girişim ile "müzakereler üzerindeki kontrolünü kaybetmesi" bulunmaktadır.⁶² ABD bu gelişmeyi "küresel otoritesine karşı gelme" olarak değerlendirmiştir.⁶³ Sonuç olarak ise girişim P5+1 ülkeleri tarafından reddedilirken İsveç gibi destekleyici tavır alan az sayıda ülke dışında Avrupa'dan da olumsuz tepki almıştır.⁶⁴ Sonuç olarak ise Türkiye, Brezilya ve İran'ın getirdiği öneri, ABD ve diğer P5+1 ülkeleri tarafından reddedilmiştir. Deklarasyonun ilanının ardından El Cezire'ye verdiği mülakatta Lula ise her ne kadar sorunun yaptırımlarla çözümünden yana olmasalar da İran'a yönelik yeni yaptırım kararı alınırca buna uygun davranacaklarını ifade etmiştir. Nitekim yaklaşık bir ay sonra 9 Haziran 2010'da BMGK'da İran'a yönelik yeni bir karar onaylanmıştır. 1929 sayılı kararda Türkiye ve Brezilya'nın, İran ile bir anlaşma yapılması yönündeki çabalarına değinilmekle beraber, esas olarak İran'a yönelik yeni yaptırımlar uygulanması öngörülmüştür.⁶⁵ BMGK geçici üyelikleri devam etmekte olan Türkiye ve Brezilya 1929 sayılı karara destek vermeyerek yaptırım yerine müzakere ve iş birliğinden yana olan tutumlarını bir kez daha yinelemişlerdir.⁶⁶ Fakat ABD başta olmak üzere gelen olumsuz tepkiler ve gerekse Türkiye ve Brezilya'nın girişiminden yaklaşık bir ay gibi kısa bir zaman sonra böyle bir yaptırım kararının alınması, her iki ülkenin de sürece müdahil olmaktan vazgeçmeleri ile neticelenmiştir.⁶⁷

Tahran Deklarasyonu'nun Batı'dan kabul görmemesi, bu girişimi ülkenin küresel aktör olma çabaları içinde önemli bir adım olarak gören Brezilya hükümetinin hem muhalefet hem de PT'ye yakın sol görüşlü kesim tarafından çeşitli nedenlerle eleştirilmesine neden olmuştur. Eleştirilerin odağındaki konu, Lula yönetiminin solcu ve üçüncü dünyacı eğilimleri nedeniyle İran ile yakınlaşarak Brezilya'nın ABD ile ilişkilerinde olumsuzluk yaşamasına neden olmasıdır. Bir diğer eleştiri ise, Brezilya'nın büyük güçlerle kıyaslanabilecek bir askeri güce sahip olmayan bir ülke için fazla iyimser hareket etmesine yönelik-

Görüş

- 60 Walter Russell Mead, "Terrible Twins: Turkey, Brazil and the Future of American Foreign Policy", *The American Interest*, 5 Haziran 2010, <http://www.the-american-interest.com/2010/06/05/terrible-twins-turkey-brazil-and-the-future-of-american-foreign-policy/>
- 61 Thomas L. Friedman, "As Ugly as it Gets", *The New York Times*, 25 Mayıs 2010, <http://www.nytimes.com/2010/05/26/opinion/26friedman.html>
- 62 Cronberg, *a.g.e.*, s. 44.
- 63 Patrick Seale, "The Turkey-Brazil-Iran Agreement: Thanks, but No Thanks? The Consequences of Iran's Nuclear Deal", *Washington Report on Middle East Affairs*, August 2010, <https://www.wrmea.org/2010-august/four-views-the-turkey-brazil-iran-agreement-thanks-but-no-thanks.html>
- 64 Cronberg, *a.g.e.*, s. 45.
- 65 Sarah Diehl - Eduardo Fujii, "Brazil Challenges International Order by Backing Iran Fuel Swap", *NTI*, 5 Temmuz 2010, <http://nti.org/4035A>
- 66 BMGK'nın beş daimî üyesi ve yedi geçici üyesi yaptırımları onaylarken yalnızca Türkiye ve Brezilya red oyu vermiş, Lübnan ise çekimser oy kullanmıştır.
- 67 Pieper, *a.g.m.*, s. 8.

tir. Aynı zamanda Başkan Lula, Orta Doğu gibi bir coğrafyada büyük güçlerin tepkilerin hesaba katmadan hareket ederek hem kendisinin hem de ülkenin uluslararası kamuoyundaki prestijini sarsmakla suçlanmıştır.⁶⁸ Belirtmek gerekir ki Brezilya içinden aldığı olumlu ve olumsuz tepkilere ve dönemin siyasetçileri tarafından sahiplenilmesine⁶⁹ bakıldığında, Tahran Deklarasyonu ve Türkiye ile bu konuda yapılan iş birliği, Türkiye'nin gündeminde tuttuğu kısıtlı yer ile kıyaslandığında, Brezilya tarafından oldukça önemli bir küresel hamle olarak görülmüştür. Pinto'nun ifade ettiği gibi, bu girişim, sonuçları ne olursa olsun Brezilya ve Türkiye adına bir "prestij" kazanma vesilesi olmuştur.⁷⁰

Barış İnşasında Üçlü Dayanışma

Türkiye ve Brezilya'nın uluslararası barış ve istikrarın sağlanması alanındaki ortak girişimleri Tahran Deklarasyonu ile sınırlı kalmamıştır. 2012 yılı Eylül ayında BM Genel Kurulu toplantısı nedeniyle New York'ta bulunan Türkiye, Brezilya ve İsveç dışişleri bakanları bir araya gelerek istişarelerde bulunmuşlar ve görüşmeleri sürdürmeyi kararlaştırmışlardır. İzmir'de düzenlenen Beşinci Büyükelçiler Konferansı'na misafir olarak katılan İsveç Dışişleri Bakanı Carl Bildt ve Brezilya Dışişleri Bakanı Antonio Patriota ile dönemin Türkiye Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun katılımı ile üç bakan arasındaki istişare toplantılarının ikincisi yapılmış ve bu toplantının ardından yayımladıkları "Barış İnşasında Üçlü Dayanışma" açıklaması ile üç ülke arasındaki istişare toplantılarının düzenli hale getirilmesinin kararlaştırıldığı ilan edilmiştir. Bakanlar, ele aldıkları konuları ekonomik kriz, İsrail-Filistin meselesi, Arap Baharı'nın ardından yaşanan gelişmeler, iklim değişikliği, açlık ve yoksullukla mücadele, internet güvenliği gibi küresel ve bölgesel sorunlar olarak nitelendirmişlerdir.⁷¹ Üç ülke arasındaki coğrafi uzaklığa rağmen bir arada olma sebeplerini ise "düşünceleri, bakış açıları ve özlemlerindeki benzerlikler" olarak açıklamışlardır.⁷²

Brezilya Dışişleri Bakanı Patriota'nın bir sonraki görüşme için mevki-daşlarını 2013 Haziran'ında Brezilya'ya davet etmesine rağmen⁷³ "Barış İnşasında Üçlü Dayanışma" girişimi sürdürülememiştir. Girişimin üç bakanın kişisel iyi ilişkilerine ve ortak bakış açılarına dayanıyor olması ve Patriota'nın 2013 Ağustos ayında ani biçimde bakanlık görevinden ayrılması nedeniyle bu

68 Luiz Felipe Lampreia, *Aposta em Teerã: O Acordo Nuclear Entre Brasil, Turquia e Irã*, Objetiva, Rio de Janeiro 2014.

69 Celso Amorim, *Teerã, Ramalá e Doha - Memórias da Política Externa Ativa e Altiiva*, Benvirá, São Paulo 2015.

70 Pinto, *a.g.m.*

71 MFA d, "Beşinci Büyükelçiler Konferansı Sonuç Bildirisi", *V. Büyükelçiler Konferansı: İnsani Diplomasi*, 2-7 Ocak 2013, Ankara – İzmir, <http://www.mfa.gov.tr/besinci-buyukelciler-konferansi-sonuc-bildirisi.tr.mfa>; "Brazil in new Trilateral Solidarity group", *The BRICS Post*, 8 Ocak 2013, <http://thebricspost.com/brasil-in-new-trilateral-solidarity-group/#.Vh-CqQtsk5s>

72 "Trilateral Solidarity for Building Peace", *Resenha de Política Exterior do Brasil*, Número 112, MRE, Brasília 2013, s. 163-164.

73 "Brazil in new Trilateral Solidarity group".

Gazisi

Akademik
Bakış

63

Cilt 11
Sayı 23
Kış 2018

girişimde yer alamayışı, sürdürülemezliğinin en önemli nedeni olarak gösterilebilir. Brezilya kaynaklı diğer bir nedenin ise Başkan Rousseff döneminde ülkenin uluslararası siyasetteki etkinliğinin Lula dönemine kıyasla azalması ve özellikle 2013'te başlayan ve hükümeti protesto eden geniş katılımlı gösteriler ve yolsuzluk soruşturmalarıdır. Bu gelişmeler nedeni ile ülkede iç politikaya ilişkin sorunlar en önemli gündem maddesi haline gelmiştir. Bu süreç aynı zamanda Lula döneminde büyük bir hızla artırılan diplomatik temsilcilik sayısı ve genişletilen diplomatik kadronun getirdiği mali yükün ekonomisi durgunluk dönemine giren ülkede tartışma konusu haline gelmesine neden olmuştur. Diğer taraftan, muhalefetin eleştirilerinin ötesinde, bu mali yük ülkenin küresel açılım politikaları için bir sürdürülebilirlik sorununu da beraberinde getirmiştir. 2016'da Rousseff'in yolsuzluk suçlamaları nedeniyle Brezilya Senatosu tarafından görevden alınmasının ardından yerine Başkan Yardımcısı Michel Temer getirilmiştir. Temer yönetimi de Brezilya'nın ortaklarını çeşitlendirme politikasından vazgeçmemekle birlikte ülkenin gerileyen ekonomik büyümesini göz önünde tutarak dış politikada daha pasif bir tutum izlemeye yönelmiştir. Dolayısıyla Brezilya da yaşanan tüm bu iç gelişmeler, ülkenin Türkiye ile ilişkilerinde gerek Barış İnşasında Üçlü Dayanışma özelinde girişimin sürdürülemezliğine gerekse kalıcı bir Brezilya-Türkiye ortaklığına yönelik çabaların hız kaybetmesine neden olmuştur.

Sonuç

Türkiye-Brezilya ilişkilerinin 2000'li yılların başlarında özellikle siyasal girişimler açısından kazandığı ivme, ikili ilişkilerdeki özel bir ilerleme döneminden çok her iki ülkenin de dış politikalarına hâkim olan yeni yaklaşımlar, büyüyen ekonomileri ve uluslararası sistemdeki yükselen güçlerin siyasal etkinliklerinin de artmasına imkân sağlayan gelişmeler neticesinde ortaya çıkmıştır. Genel olarak Türkiye ve Brezilya arasındaki ikili ilişkiler ve bölgesel ilişkiler, 1990'larda geliştirilmek istense de bu ancak 2000'lerde bu mümkün olabilmiştir. Brezilya'nın küresel alandaki etkinliğini, Türkiye'nin ise Latin Amerika açılımı çerçevesinde Latin Amerika ülkeleri ile işbirliği imkânlarını sınıdığı bu süreçte Brezilya ve Türkiye arasında karşılıklı ziyaretlerin ve ortak girişimlerin seyrinden anlaşılacağı üzere, 2003-2013 döneminde hızla gelişen diplomatik ve ekonomik ilişkiler, bu tarihten itibaren bir hız kaybına uğramış ve bu gerileme, karşılıklı üst düzey ziyaretlerden ticaret hacmi ve turist sayısındaki düşüşe dek çeşitli alanlara yansımıştır.

Gösterilen çabalara ve kat edilen mesafeye rağmen günümüzde ikili ilişkilerde geline nokta bakıldığında, özellikle 2006-2013 döneminde gelişen siyasal ilişkilerin 2013 sonrasında hız kaybettiği, artık ortak diplomatik girişimlerde bulunmadığı görülmektedir. Bu dönemde ortaya çıkan bir diğer gelişme ise ve Türkiye'nin, Brezilya'nın; Türkiye'nin içinde yer aldığı veya komşusu bulunduğu bölgeler ile kurduğu bağlantıların dışında kalmasıdır.

Görüş

Günümüzde Brezilya'nın Orta Doğu ile ilişkileri, ülkedeki Arap diasporasının varlığı ile kurulmuş bağlar ve Brezilya'nın hem İsrail hem de Arap ülkeleri ile iyi ilişkilere sahip olmanın sağladığı yumuşak gücün yanı sıra Brezilya'nın Arap Ligi ile geliştirdiği ilişkiler ve ASPA girişimi çerçevesinde, Arap ülkeleri ve özellikle de Levant odaklı olarak ve ülkenin Türkiye ile yürütülen ekonomik ve siyasal ilişkilerinden bağımsız biçimde şekillenmektedir. İran'a uygulanan ekonomik yaptırımların kalkması ise geçtiğimiz yıllarda kendi Latin Amerika açılımını başlatmış ve bölgedeki diplomatik temsilciliklerinin sayısını artırmış olan İran ve Brezilya'nın ilişkilerinin geliştirilmesi yolunda, Türkiye'nin desteğine ihtiyaç duyulmayan yeni bir sayfa açılması ile neticelenmiştir. Brezilya açısından bir Avrupa ülkesi olmasına rağmen Türkiye, Brezilya-AB ilişkileri ve MERCOSUR-AB ticaret görüşmelerinin söz sahibi bir tarafı da değildir. Türkiye ile MERCOSUR arasında gerçekleştirilmesi planlanan serbest ticaret anlaşması konusunda ilerleme kaydedilememiştir. Geçtiğimiz birkaç yıllık dönemde Brezilya'nın Orta Asya ve Kafkasya ülkeleri ile de enerji başta olmak üzere çeşitli alanlarda işbirliğinin gelişmesi söz konusu olmasına rağmen Türkiye bu girişimlerde de bir paydaş olarak yer almamaktadır.

Dolayısıyla Türkiye, Brezilya açısından bir yandan Tahran Deklarasyonu örneğinden de görüldüğü üzere Orta Doğu ile ilişkilerinde güvenilir ortak olarak gördüğü bir ülke iken Brezilya'nın ne Orta Doğu'ya ne de Avrupa ve Kafkasya'ya yönelik bölgesel açılımları bağlamında kilit bir ülke değildir. Diğer taraftan, Filistin sorununun çözümü veya İran'ın nükleer programı konusunda Türkiye ile benzer görüşler taşıyan Brezilya'nın gerek Suriye'deki iç savaşa yönelik çözüm önerileri getirme konusundaki mesafeli ve statükocu tavrı, gerekse Arap Baharı sürecinde yaşanan gelişmelere karşı temkinli yaklaşımı, Türkiye ile Orta Doğu'daki gelişmelere yönelik görüş ayrılıklarına işaret etmiş ve bu durum, ikili diplomatik ilişkilerin ve ortak girişimlerin seyrine de yavaşlatıcı bir etken olarak yansımıştır.

Brezilya özelinde, Tahran Deklarasyonu'nun Brezilya içinden ve dışından aldığı eleştiriler, dış ticaretini MERCOSUR sistemi çerçevesinde yürüten Brezilya ile ticaret hacminin artırılmasının önündeki zorluklar, Brezilya'nın yaşadığı ekonomik ve siyasal sorunlar nedeni ile dış politikaya verilen önceliğin azalması, eski dışişleri bakanları Amorim ve Patriota'dan sonra göreve gelen bakanların kişisel girişimler geliştirme bağlamında geri planda kalmaları ve 2011'den bu yana ülkeyi yöneten devlet başkanı Dilma Rousseff'in 2003-2011 döneminde başkanlık görevini yürüten Lula'ya kıyasla diplomasiyi yönlendirmeye daha az istekli olması, Türkiye-Brezilya ilişkilerinin derinleşmesini zorlaştıran etkenler olarak değerlendirilebilir. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın 2015 ve 2016 yılında gerçekleştirdiği Latin Amerika ziyaretlerinde Brezilya'nın yer almaması da büyük ölçüde Brezilya'dan kaynaklanan sorunların neticesidir.

Türk dış politikası özelinde ise, 2013 sonrasında gerek ikili ilişkilerin gelişimine Brezilya'nın verdiği özel önemin azalması gerekse Türkiye'nin, Latin

Gazisi

Akademik
Bakış

65

Cilt 11
Sayı 23
Kış 2018

Amerika ile ilişkilerinde ekonomik ilişkilerin daha kolay geliştirilebileceği ülkelere öncelik vermesi şeklinde iki gelişme belirleyici olmuştur. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın ifadesi ile "ikili ticareti artırmaya yönelik adımlar"a özel önem verilen ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi odaklı, kalabalık iş insanı heyetleri eşliğinde gerçekleştirilen 2015 ve 2016 Latin Amerika ziyaretleri bu yaklaşımın göstergeleridir. Cumhurbaşkanı Erdoğan 2015'te Kolombiya, Meksika ve Küba'yı; 2016'da ise Şili, Ekvador ve Peru'yu ziyaret etmiştir.⁷⁴ Gerek bu ziyaretler gerekse Venezuela ile son birkaç yıldır hızla gelişen ekonomik ve siyasi ilişkiler, Türkiye'nin ilgisinin Brezilya'ya Güney Amerika'da bölgeselleşmeyi yönlendirme hedefinde rakip olan Pasifik İşbirliği'ne ve ALBA'ya kaydığını göstermektedir. Brezilya'ya kıyasla ticarete çok daha liberal politikalarla yaklaşan ve Türk iş dünyasına fırsatlar sunan Pasifik İşbirliği ülkeleri Kolombiya, Şili, Meksika ve Peru gibi ülkelerle bir kısmı geçmişe dayanan ilişkilerin geliştirilmesi önem kazanmıştır. Türkiye ile hem siyasal hem de ekonomik ilişkilerini geliştirmek isteyen ve Venezuela'nın başını çektiği ALBA grubu ülkeleri ise Türkiye ile yakın ilişkiler kurmaya başlamışlardır.

Aralarındaki yakınlaşma değerlendirildiğinde, diplomasi ve ekonomi alanlarında Türkiye-Brezilya ilişkilerinin "yumuşak güç" kullanımı perspektifinden önemli aşama kaydettiği ve bu alanda halen yüksek işbirliği potansiyeli taşıdığı görülmektedir. Diğer taraftan bu süreç, Türkiye ve Brezilya'nın küresel etkinliklerini iç ve dış politikaları açısından bir sınama dönemi olmuş ve Tahran Deklarasyonu örneğinde de görüldüğü üzere ortak girişimleri zaman zaman büyük güçlerin olumsuz tepkisini çekerken, Brezilya'nın yaşadığı ekonomik ve siyasal sorunlar iki ülke arasında gelişen ilişkilerin hız kaybetmesine neden olmuştur. Bunun ötesinde, gerek Türkiye'nin Latin Amerika coğrafyasında gerekse Brezilya'nın Türkiye'nin yaşanan gelişmelerden doğrudan etkilendiği Orta Doğu veya Akdeniz Havzası olarak nitelendirebileceğimiz bölgelerde güvenlik ve ekonomi alanlarında hayati çıkarlarının bulunmayışı, gelişen ikili ilişkilerin yumuşak güç boyutunu desteklerken uzun vadeli ve kapsamlı ortaklığın geliştirilmesini ise kolaylaştırmamaktadır.

KAYNAKLAR

ABDEBUR, Adriana Erthal, "Emerging powers as normative agents: Brazil and China within the UN development system", *Third World Quarterly*, Vol 35, No 10, 2014.

ABDENUR, Roberto, "A Política Externa Brasileira e o "Sentimento de Exclusão", Gelson Fonseca Jr., Sergio Henrique Nabuco de Castro, orgs., *Temas de Política Externa Brasileira II, Vol 1*, Paz e Terra/FUNAG-IPRI, São Paulo/Brasília 1997, s. 31-46.

AMORIM, Celso, *Breves Narrativas Diplomáticas*, Benvirá, São Paulo 2013.

74 Güney Amerika'daki akademik çevrelere göre Brezilya, Türkiye'nin istekliliğine rağmen iç siyasette yaşanan sorunlar ve dış politikaya yönelik ilgisizlik nedeni ile ziyaret programlarında yer almak için bir talepte bulunmamıştır.

AMORIM, Celso, "Início de uma política externa ativa e ativa", Gilberto Maringoni, Giorgio Romano Schutte, Gonzala Berron, orgs., *2003-2013: Uma Nova Política Externa*, Ed. Copiart, Tubarao 2014.

AMORIM, Celso, mülâkat, 16 Ağustos 2013, Brasília.

AMORIM, Celso, *Teerã, Ramalá e Doha - Memórias da Política Externa Ativa e Ativa*, Benvirá, São Paulo 2015.

"Brazil in new Trilateral Solidarity group", The BRICS Post, 8 Ocak 2013, <http://thebricspost.com/brasil-in-new-trilateral-solidarity-group/#.Vh-GqaTsk5s>

"Brezilya ile İran için 'Yasemin ittifakı'", *Sabah*, 25 Nisan 2010, https://www.sabah.com.tr/gundem/2010/04/25/brezilya_ile_iran_icin_yasemin_ittifaki

BORSZIK, Oliver, "International Sanctions against Iran under President Ahmadinejad: Explaining Regime Persistence", *GIGA Working Papers*, No 260, November 2014.

CRONBERG, Tarja, *Nuclear Multilateralism and Iran: Inside EU Negotiations*, Routledge, Oxon/New York 2017.

ÇAVUŞOĞLU, Mevlüt, T.C. Dışişleri Bakanı, "2018 Yılına Girenken Girişimci ve İnsani Dış Politikamız", *2018 Mali Yılı Bütçe Tasarısı Vesilesiyle TBMM Genel Kuruluna Sunum*, 17 Aralık 2017, http://www.mfa.gov.tr/site_media/html/2018-yilina-girenken-girisimci-ve-insani-dis-politikamiz.pdf

ÇEMREK Murat - Segâh Tekin, "Diplomasi-Demokrasi-Ekonomi" Üçgeninde Küreselleşen Yeni Türkiye", Erman Akıllı, ed., *Türkiye'de ve Dünyada Dış Yardımlar*, Nobel Yayıncılık, İstanbul 2016, s. 227-243.

DAVUTOĞLU, Ahmet, *Stratejik Derinlik*, Küre Yayınları, 32. Baskı, İstanbul 2009.

DAVUTOĞLU, Ahmet, "Türkiye'nin Restorasyonu: Güçlü Demokrasi, Dinamik Ekonomi, Etkin Diplomasi", *Vision Papers*, No 7, Stratejik Araştırmalar Merkezi, 2014.

DOĞAN, Mehmet Ali, "Kavramdan Pratiğe Medeniyetler İttifakı Girişimi", Burhanettin Duran, Kemal İnat, Ali Balcı, ed., *Türk Dış Politikası Yıllığı 2014*, SETA, Ankara 2015, s. 87-109.

Divisão de Inteligência Comercial, MRE, *Como Exportar: Turquia, CEX: 232*, MRE, Brasília 2014.

DIEHL, Sarah - Eduardo Fujii, "Brazil Challenges International Order by Banning Iran Fuel Swap", *NTI*, 5 Temmuz 2010, <http://nti.org/4035A>

"Entrevista – Celso Amorim", *Desafios do Desenvolvimento*, Ano 7, No 61, 2010, s. 11-21.

"Entrevista concedida pelo Ministro Celso Amorim à revista Caros Amigos. Brasília, 1o de fevereiro de 2009", *Repertório de Política Externa: Posições do Brasil (2008-2009)*, FUNAG, Brasília 2010.

"Declaração à imprensa do Presidente Lula por ocasião da visita do presidente do Irã, Mahmoud Ahmadinejad. Brasília, 23 de novembro de 2009", *Repertório de Política Externa: Posições do Brasil (2008-2009)*, FUNAG, Brasília 2010.

Gazi

Akademik
Bakış

67

Cilt 11
Sayı 23
Kış 2018

“Fernando Henrique Cardoso on Brazil’s future: More personal security, less inequality”, *The Economist*, 19 Ocak 2012, <http://www.economist.com/blogs/americasview/2012/01/fernando-henrique-cardoso-brazils-future-0>

FRANÇA, Francis, “BRICS deixam o mundo menos dependente de uma única fonte de poder, Entrevista com Celso Amorim”, *Deutsche Welle*, 8 Temmuz 2015, <http://brasilnomundo.org.br/entrevistas/brics-deixam-o-mundo-menos-dependente-de-uma-unica-fonte-de-poder/#.Vayj8rAw-RJ>

FRIEDMAN, Thomas L., “As Ugly as it Gets”, *The New York Times*, 25 Mayıs 2010, <http://www.nytimes.com/2010/05/26/opinion/26friedman.html>

GÜZELDERE, Ekrem Eddy, “Brazil-Turkey Relations - A Role Theoretical Analysis of Emerging Powers”, PhD disst., Hamburg University, 2017.

HIRST, Monica, “A Política Externa Brasileira em tempos de novos horizontes e desafios”, Observatório Político Sul-Americano, Análise de Conjuntura, No 12, 2010.

“Joint Declaration signed by Iran, Turkey and Brazil”, 17 May 2010, New York.

KESKİN, M. Hakan, “Nükleer Krizde AB’nin İran Politikaları: Tarihsel ve Güncel Bir Perspektif”, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt 9, Sayı 34, 2013, s. 87-118.

KİBAROĞLU, Mustafa, “İran’ın Nükleer Programı ve Türkiye”, *Bilge Strateji*, Cilt 5, Sayı 9, Güz 2013, s. 1-8.

LAMPREIA, Luiz Felipe, *Aposta em Teerã: O Acordo Nuclear Entre Brasil, Turquia e Irã*, Objetiva, Rio de Janeiro 2014.

LAZAROU, Elena, *Regional Powers in Growing Dialogue: The Brazil-Turkey Strategic Partnership and Its Implementation*, Global Political Trends Center (GPoT) Brief, No 2, 2011.

LEVAGGI, Ariel S. González, “América Latina y Caribe, la última frontera de la “Nueva” Política Exterior de Turquía”, *Araucaria: Revista Iberoamericana de Filosofía, Política y Humanidades*, Sayı 28, 2012, s. 179–202.

MDIC (Ministério da Indústria, Comércio Exterior e Serviços do Brasil), “Intercâmbio Comercial Brasileiro Turquia”, Dez 2017.

MEAD, Walter Russell. “Terrible Twins: Turkey, Brazil and the Future of American Foreign Policy”, *The American Interest*, 5 Haziran 2010, <http://www.the-american-interest.com/2010/06/05/terrible-twins-turkey-brazil-and-the-future-of-american-foreign-policy/>

MFA (T.C. Dışişleri Bakanlığı) Resmi İnternet Sayfası a, “Türkiye’nin Latin Amerika ve Karayiplere Yönelik Politikası ve Bölge Ülkeleri ile İlişkileri”, 4 Nisan 2018, http://www.mfa.gov.tr/i_-turkiye_nin-latin-amerika-ve-karayiplere-yonelik-politikasi-ve-bolge-ulkeleri-ile-iliskileri.tr.mfa

MFA b, “Türkiye - Brezilya Siyasi İlişkileri”, 21 Eylül 2018, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-brezilya-siyasi-iliskileri.tr.mfa>

MFA c, “Medeniyetler İttifakı Girişimi”, 17 Şubat 2018, <http://www.mfa.gov.tr/medeniyetler-ittifaki-girisimi.tr.mfa>

Görüş

Akademik
Bakış

68

Cilt 11
Sayı 23
Kış 2018

MFA d, “Beşinci Büyükelçiler Konferansı Sonuç Bildirisi”, *V. Büyükelçiler Konferansı: İnsani Diplomasi*, 2-7 Ocak 2013, Ankara – İzmir, <http://www.mfa.gov.tr/besinci-buyukelciler-konferansi-sonuc-bildirisi.tr.mfa>

MRE (Brezilya Dışişleri Bakanlığı) Resmi İnternet Sayfası a, “República da Turquia”, 21 Ocak 2018, <http://www.itamaraty.gov.br/pt-BR/ficha-pais/5458-republica-da-turquia>

MRE b, Nota 189, 26 Ağustos 2014, <http://www.itamaraty.gov.br/pt-BR/notas-a-imprensa/5794-participacao-do-ministro-luiz-alberto-figueiredo-machado-na-posse-do-presidente-da-turquia-recep-tayyip-erdogan-ancara-28-de-agosto-de-2014>

MRE c, “Decisão do Governo da Turquia de chamar para consultas seu Embaixador no Brasil”, Nota 210, 9 Haziran 2015, http://www.itamaraty.gov.br/index.php?option=com_content&view=article&id=10130:decisao-do-governo-da-turquia-de-chamar-para-consultas-seu-embaixador-no-brasil&catid=42&lang=pt-BR&Itemid=280

MRE d, “Comunicado Conjunto entre Brasil e Turquia – Rio de Janeiro, 21 de junho de 2012”, Nota 150, 21 Haziran 2012, http://www.itamaraty.gov.br/index.php?option=com_content&view=article&id=3071:comunicado-conjunto-entre-brasil-e-turquia-rio-de-janeiro-21-de-junho-de-2012&catid=42&lang=pt-BR&Itemid=280

MRE e, “Aliança de Civilizações”, 2018, http://www.itamaraty.gov.br/index.php?option=com_content&view=article&id=3683:alianca-das-civilizacoes&catid=178:chamada-9&Itemid=436&lang=pt-br

NOLTE, Detlef, “How to Compare Regional Powers: Analytical Concepts and Research Topics”, *Review of International Studies*, Vol 36, 2010, s. 881-901.

“Obama’s Letter to Lula Regarding Brazil-Iran-Turkey Nuclear Negotiations”, Washington, 20 Nisan 2010, <http://www.campaigniran.org/casmii/index.php?q=node/10195>

ONDERCO, Michal, *Iran’s Nuclear Program and the Global South: The Foreign Policy of India, Brazil, and South Africa*, Palgrave Macmillan, Basingstoke 2015.

Petrobras, “Clarifications about news: Investments in Turkey”, 22 Mayıs 2009, <http://www.investidorpetrobras.com.br/en/press-releases/clarifications-about-news-investments-turkey>

Petrobras, “Memorandum of Understanding with Turkish oil company”, 27 Mayıs 2010, <http://www.investidorpetrobras.com.br/en/press-releases/memorandum-understanding-turkish-oil-company>

PIEPER, Moritz, “Chinese, Russian, and Turkish policies in the Iranian nuclear dossier: between resistance to hegemony and hegemonic accommodation”, 2014, <http://usir.salford.ac.uk/37893/>

Gazi

Akademik
Bakış

69

Cilt 11
Sayı 23
Kış 2018

PINHEIRO, Flávio Leão. "A Cúpula Árabe e a Política Externa do Governo Lula", *Jornal do Brasil*, 15 Mayıs 2005.

PINTO, Felipe Flores, "O acerto da "política iraniana" de Lula", *Carta Capital*, 20 Kasım 2012, <https://www.cartacapital.com.br/internacional/o-acerto-da-politica-iraniana-de-lula>

PORTELA, Clara, "The EU's Use of 'Targeted' Sanctions: Evaluating Effectiveness", *CEPS Working Document*, 391, 2014.

SEALE, Patrick, "The Turkey-Brazil-Iran Agreement: Thanks, but No Thanks? The Consequences of Iran's Nuclear Deal", *Washington Report on Middle East Affairs*, August 2010, s. 28-31, <https://www.wrmea.org/2010-august/four-views-the-turkey-brazil-iran-agreement-thanks-but-no-thanks.html>

SİNKAYA, Bayram, "İran Nükleer Programı Karşısında Türkiye'nin Tutumu ve Uranyum Takası Mutabakatı", *Orta Doğu Analiz*, Cilt 2, Sayı 18, Haziran 2010, s. 66-78.

STILETANO, Marcelo, "El Trece y Telefé vuelven a confiar en Brasil y Turquía", *La Nación*, 29 Aralık 2017.

TEKİN, Segâh, *Brezilya Dış Politikası: Gelenek ve Değişim*, Der Yayınevi, İstanbul 2017.

"Trilateral Solidarity for Building Peace", *Resenha de Política Exterior do Brasil*, Número 112, MRE, Brasília 2013.

TURSAB, "Milliyetlere Göre Gelen Turistler", 2 Mart 2018, <https://www.tursab.org.tr/tr/turizm-verileri/istatistikler/milliyetlerine-gore-gelen-yabanci-ziyaretci>
Türkiye ile Brezilya arasında yeni bir dönem başlıyor, 27 Mayıs 2010, <https://www.dunya.com/gundem/turkiye-ile-brezilya-arasinda-yeni-bir-donem-basliyor-haberi-115379>

Extended Abstract

Brazil and Turkey are among the rising powers that emerged during the first decade of the 21st century. Within almost the last two decades, both countries have considered international relations in close connection with international economy and they have been conducting their foreign policies from this point of view. Their expectations of taking their deserved place as important actors in an emerging multipolar international system is the main underlying cause of the increase in their bilateral relations. Thus both their expectations from systemic change and their prospects of economic gains are the bases of their desires to establish relations with different regions of the world, to find partner countries from these regions and to address international problems.

The qualifications of Brazil as a BRICS member and its geographical and demographic size comprising almost half of South America, renders it as an important country regionally and globally and a potential Latin American partner for Turkey. On the other hand, Brazil has historical, demographic and

Görüş

Akademik
Bakış

70

Cilt 11
Sayı 23
Kış 2018

cultural ties with the Middle East and this region has become a prioritized area in Brazilian foreign policy in the last years alongside Latin America and Africa. While trying to become an actor in the Middle East, Brazil has given special importance to a possibility of partnership with Turkey due to Turkey's political stability, rising economy and its special geographical location which has close connections not only with the Middle East but also with Europe, Asia and Africa. Within this context, during the first decade of the 21st century, both countries have developed special opening policies to these distant regions. Qualifications of both countries as trustworthy partners in their respective regions provided the necessary background for their close cooperation.

Their regional opening policies were most of the time conducted in accordance with the aim of building and strengthening economic ties. Playing an active role in the international arena -the common goal of Turkey and Brazil- paved the way for their political cooperation. Following the visit of the then Prime Minister Abdullah Gül to Brazil in 2006, the two countries started to cooperate closely in three specific initiatives; Tehran Declaration as a joint initiative of Turkey and Brazil; participation of Brazil to the Alliance of Civilizations Group co-founded by Turkey and the establishment of the Trilateral Solidarity Group by Turkey, Brazil and Sweden.

A general evaluation on Turkish-Brazilian relations in this period shows that their interest in political cooperation strongly affected both the establishment and the advancement of economic and social ties. In accordance, the recent decline in diplomatic and political relations resulted in a slowdown the pace of economic cooperation and interaction among the societies. At the same time, developments in the post-2006 period served as a test for the global goals of both countries within the context of their domestic and foreign policies. As can be seen from the example of Tehran Declaration, Turkish-Brazilian cooperation was not always supported by either great powers or by domestic political actors. Nevertheless, it should not be forgotten that the opposition to the Declaration was directly related with the case of Iran and the nuclear question, with an emphasis on the possible affects of this deal to the relationship of both countries with the US. And more importantly, the internal economic and political problems that Brazil have been through since 2013 caused a considerable retreat from the assertive foreign policy goals of the country. Consequently, both diminishing interest of Brazil in pursuing close political cooperation with Turkey and the obstacles met in advancing economic relations particularly with Brazil and generally with MERCOSUR countries, resulted in a shift in Turkey's Latin America policy towards ALBA and the Pacific Alliance countries.

Gazi

Akademik
Bakış

71

Cilt 11
Sayı 23
Kış 2018